

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

red. en sekr. riouwstraat 59, wormerveer

adm.: merelhoven 273, capelle a.d. ijssel

E. R. Postma — Eindhoven

Genesis 12:10-16

Een onverwachte belofte

„Keer naar uw meesteres terug“ — dat is het eerste woord dat Hagar van de Engel des HEREN te horen krijgt, maar gelukkig niet het laatste. Het is wel de eerste keer dat er in de bijbel sprake is van „de Engel des HEREN“. Aan Abram verscheen God zelf. Naar Hagar stuurt Hij zijn bode / of verschijnt Hij in de gedaante van een bode. Uit het vervolg schijnt op te maken, dat Hagar van het laatste overtuigd was.

Hoe dan ook, er is een tweede boodschap, er is een vervolg. De verteller laat dat duidelijk uitkomen door te herhalen: „en de Engel des HEREN zei tot haar“ (vs. 10). Zo scheidt hij het volgende van het voorafgaande — hij legt een caesuur tussen beide gevallen. Alsof hij wil duidelijk maken: God had Hagar nog meer te zeggen: Wat er nu gezegd gaat worden is bijzonder verrassend. Hoor maar: „Ik zal uw nageslacht zeer talrijk maken, zodat het vanwege de menigte niet geteld kan worden.“

Wie tot dusverre aandachtig naar de verteller heeft geluisterd, krijgt het gevoel dat hier iets gaat resoneren, dat eerder gesproken woorden gaan meeklinken. Had God Abram niet beloofd dat Hij hem tot een groot volk zou maken (12 : 2)? Had Hij hem niet een nageslacht toegezegd „als het stof der aarde, zodat, indien iemand het stof der aarde zou kunnen tellen, ook uw nageslacht te tellen zou zijn (13 : 16)? En later: tel de sterren, indien gij ze tellen kunt — zo zal uw nageslacht zijn (15 : 5).

Medelen in de belofte

Het is nuttig de vinger te leggen bij deze overeenkomst. Wij (en

het luisterende Israël niet minder) zijn om zo te zeggen van huis uit gewend inzake de Israëlieten te horen: hunner is de aanneming tot zonen en de heerlijkheid en de verbonden en de wetgeving en de eredienst en de beloften (Rom. 9 : 4). Maar wat we nooit mogen vergeten, is dat Hagar — het egyptische slavinnetje — noch Ismaël het slachtoffer worden van Gods (latere) verkiezing en roeping van Izaäk. Integendeel: ook Hagar (en dus Ismaël) deelt in de zegen die God aan Abraham gaf (Gen. 12 : 2). Zoals later de egyptische vroedvrouwen Sifra en Pua delen in Gods zegen over Israël (Ex. 1 : 20, 21).

Hagar gaat bepaald niet met lege handen terug naar de tent van Sarai. Zij zal, ondanks haar onbehoorlijke pretenties, niet te lijden hebben onder Gods voornemens en voorkeur. Zij wordt niet de dupe van Abrams en Sarai's gelovig bezig zijn met Gods belofte. Hagar wordt de stammoeder van een nieuw volk, zoals t.z.t. Ismaël de stamvader wordt van de Ismaëlieten. Niet voor niets verhaalt de verteller straks in een apart hoofdstuk de „ontwikkelingsgeschiedenis“ van Ismaël, de zoon van Abraham, dien Hagar, de Egyptische, de slavin van Sara, Abraham geboort had (25 : 12-18). Het moet voor Israël een verrassing geweest zijn dat ook Ismaël is uitgegroeid tot twaalf stammen. In dat opzicht doet de laatste niet onder voor de eerste!

Mededeling aan belanghebbenden

Wie dacht dat het laatste woord nu wel gezegd is, heeft het mis. Want voor de derde maal horen we: „en de Engel des HEREN zeide“ (vs. 11). Wat Hij nu gaat zeggen doet ons denken aan de boodschap aan... Maria. Niette-

min is Hagar de aangesprokene: zie, gij zijt zwanger, en zult een zoon baren, en hem Ismaël noemen. Met als naamsverklaring: want de HERE heeft naar uw ellende (het woord is verwant aan „vernederen“, vs. 6, 9) gehoord.

Ismaël: God hoort! Ging het om een familieroman, dan was het ontroerend. Maar in het verhaal van Gods grote daden wordt de naam pas veelzeggend. In het voren (wie kan dat?) deelt de Engel aan Hagar mee: het wordt een zoon! Dat is meer dan „een jongen“. Een zoon houdt in: voortzetting van het geslacht. Hier: een *nieuw* geslacht, zelfs een ontelbaar volk. Een stamvader en volk straks met een veelzeggende naam: God hoort! Deze boodschap krijgen ze mee, een stuk evangelie, hun leven lang! En Hagar heeft daar als eerste weet van.

Zij krijgt trouwens nog meer te horen — en via de verteller Israël óók. Luister maar: Hij zal een wilde ezel van een mens zijn. Dat is in het Oosten geen diskwalificatie maar een compliment: even ontembaar als vrijheidslievend. Dat zal ook blijken: zijn hand zal tegen allen zijn en de hand van allen tegen hem, en hij zal (uitdagend en hardnekkig) ten aanschouwen van al zijn broederen wonen (vs. 12). Onafhankelijkheid zal de zoon van de slaving kenmerken.

Maar alweer (als in 15 : 11, 12): het gaat hier niet om zo maar een jongen — nee het gaat om de stamvader van een volk. En we krijgen maar niet een karakterbeschrijving van Hagars kind te horen: het gaat om de bestemming krachtens Goddelijke beschikking van een *volk*. De toekomst van een broedervolk van Israël wordt profetisch vastgelegd! Israël zal voortdurend geconfronteerd worden met de naam „God hoort“ (en niet Baäl of Astarte). Ten slotte is Ismaël opgegaan in wat wij noemen het volk der Arabieren...

Groot is de God van Abraham!

Groot is intussen de verwondering en eerbied van Hagar: toen noemde zij de naam des HEREN

(de uitdrukking is niet helemaal gelijk aan die van 4 : 26) die tot haar gesproken had. Als egyptische ken'de zij goden genoeg. Maar ze komt (net als in Ps 115 en 135 bijv. staat), dat er een doorslaggevend verschil is tussen God en de goden. De goden zijn dood, maar Abrams God leeft. Hij spreekt en Hij kijkt naar je om. Waarbij het initiaftief van Hem uitgaat: Gij zijt een God des aanzien (zo noemt zij Hem dus); want, zei zij, heb ik hier ook omgezien naar Hem, die naar mij ziet? De hebreeuwse tekst is moeilijk te vertalen. Toch is de zin m.i. als boven wel goed weergegeven. Dat blijkt ook uit het vervolg: daarom noemt men die put (zie vs. 7): de put Lachai-Roi, zoiets als: de Levende die naar je omkijkt! Dat moet (niet alleen) voor deze egyptische een hele verrassing zijn geweest. Niet alleen voor haar — Israël moet er ook maar om denken — die put met deze naam is er nog steeds: zie, hij is tussen Kades en Bered.

Het slot is even kort als veelzeggend: en Hagar baarde Abram een zoon (als beloofd!) en Abram noemde de zoon, die Hagar geboort had, Ismaël. Nogal logisch? Maar dan moet Hagar wel teruggegaan zijn en het hele verhaal, inclusief de naamgeving, aan Abram hebben verteld. Zo komt Gods boodschap ook bij Abram terecht: Abram — God hoort! Abram nu was zes en tachtig jaar oud, toen Hagar Ismaël aan Hagar baarde.

Hij was dus al elf jaar in Kanaän en had al elf jaar over Gods beloften kunnen nadenken. Een en andermaal had God hem een groot nageslacht beloofd — nu is daar een zoon. Elke keer als hij hem roept, zal hij zeggen: „God hoort“. Dat wordt dertien jaar van zo alleedaags mogelijk belijden. Dat kan hem sterken als hij, negen en negentig jaar oud (17 : 1), het onvoorstelbare te horen krijgt: Sara zal een zoon baren (17 : 17). Abraham denkt dan aan Ismaël (17 : 18). Maar Gods gedachten zijn hoger en ze worden werkelijkheid. Daarop kan Gods volk van toen en nu bouwen. Dat zal hun, als Abraham, tot gerechtigheid worden gerekend!

H. de Jong — Amsterdam

Het Oude Testament in onze tijd

(4 - slot)

De zesde stelling is de langste, maar ik zal er toch niet het meeste over zeggen. Ik heb deze stelling opgenomen, omdat er onder u veel moeders zullen zijn met schoolgaande kinderen. En misschien bladert u wel eens in de schoolboeken van uw kinderen en slaat de schrik u om het hart over wat ze als vaststaande wetenschap meekrijgen. De zorg die u daarover hebt is wel terecht. We lezen het toch zo anders in de Bijbel, hoe het in den beginne is toegegaan.

Toch moeten we oppassen, dat we vanwege deze schrik niet in een ander uiterste terecht komen. Er zijn namelijk christenen, die geloven, dat ze met behulp van de Bijbel en dan vooral het Oude Testament, tot een andere wetenschappelijk kijk op het eerste begin van de geschiedenis kunnen komen. Bijbelse gegevens en gegevens van de natuurwetenschappen worden dan beide gebruikt voor een rekonstruktie van het oudste verleden van wereld en mensheid.

Dat lijkt mooi en schoolgaande jongelui zijn daar ook wel enthousiast voor te krijgen. Maar ik weet toch van voorbeelden, waarbij dat later met die jongelui helemaal fout gegaan is. Toen zij namelijk ontdekten dat de zogenaamde bijbelse wetenschap niet klopte, werden ze op slag helemaal ingepalmd door het evolutie-geloof.

Ik ben dus bang, dat de jongelui blij gemaakt worden met een dooie mus, als ze warm gemaakt worden voor een bijbelse natuurwetenschap. Men wil dan teveel, is mijn mening.

Want het is zeker goed, de jongelui kritisch te leren zijn t.o.v. alles wat de wetenschap zoal over het ontstaan van wereld en mensheid leraart. En als ik iets van het mens-zijn op deze wereld in bijbels licht versta, geloof ik ook niet, dat wereld en mensheid zo verschrikkelijk oud kunnen zijn als van wetenschappelijke zijde wel eens beweerd wordt. Maar aan de andere kant durf ik niet te zeggen dat de Bijbel op een voor de natuurwetenschap toegankelijke wijze over het ontstaan van

Kerkelijk Leven

alles spreekt. Het zou wel eens een soort van spreken kunnen zijn, symbolisch of gelijkenis-achtig of hoe moet ik het noemen, die ons verbiedt er directe conclusies voor de wetenschap aan te verbinden. Zodat we Genesis moeten laten staan zonder er wetenschappelijke greep op te krijgen.

Vandaar mijn stelling 6: *Wanneer er tegenstrijdigheid is tussen wat het Oude Testament zegt en de natuurwetenschappen beweren, kan dat niet alleen liggen aan de fouten die wij in de natuurwetenschappen maken, maar ook aan de vergissingen, die wij in de uitleg van de Bijbel begaan.*

De laatste stelling: *Het gebruik dat de secten van het Oude Testament maken, bepaalt ons bij een tekort van de christelijke kerken in het lezen en het verstaan van de boodschap der profeten.*

De secten zijn tegenwoordig nogal druk in de weer met het Oude Testament. (Als ik zeg: secten, bedoel ik niet onaangenaam te zijn. Het is een verlegenheidsaanduiding.) Dat ze zo in de weer zijn over de profeten komt door hun leer omtrent het duizendjarig rijk. Daarmee bedoelen ze dat het politieke aspect van ons geloof nog een keer apart aan de orde komt in de geschiedenis en wel aan het slot ervan. Tot zolang kunnen de christenen zich gevoeglijk van politiek onthouden, want wat nu politiek heet en is, heeft niets met het christelijk geloof uitstaande. Het enige wat we nu in politiek opzicht moeten doen is Israël in de gaten houden. Want daar zal dat duizendjarig rijk beginnen.

Voor dit duizendjarig rijk en de politieke vulling daarvan is in het N.T. niet zoveel te vinden. Behalve dan in de Openbaring van Johannes (hfst. 20). Het Oude Testament echter is politieker omdat Israël meer dan de eerste gemeente met politieke verantwoordelijkheid belast was. Vandaar dat de sekten grijpen naar het

O.T. en dan in 't bijzonder naar de profeten. Daar vinden ze de visioenen van het duizendjarig rijk.

Laten we bijvoorbeeld eens naar Jesaja luisteren. „En het zal geschieden in het laatst der dagen: dan zal de berg van het huis der Heren vaststaan als de hoogste der bergen en hij zal verheven zijn boven de heuvelen. En alle volkeren zullen derwaarts heenstromen en vele naties zullen optrekken en zeggen: Komt laten wij opgaan naar de berg des Heren, naar het huis van de God Jakobs, opdat Hij ons lere aangaande zijn wegen en opdat wij zijn paden bewandelen. Want uit Sion zal de wet uitgaan en des Heren Woord uit Jeruzalem. En Hij zal richten tussen volk en volk en rechtspreken over machtige naties. Dan zullen zij hun zwaarden tot poegscharen omsmeden en hun speren tot snoeimessen; geen volk zal tegen een ander volk het zwaard opheffen en zij zullen de oorlog niet meer leren. Huis van Jakob, komt, laten wij wandelen in het licht des Heren”. (Jes. 2 : 1-5).

Wanneer is in de geschiedenis dit visioen, deze profetie vervuld? Antwoord: dat is nog niet vervuld, dat staat nog uit. Dat wordt vervuld in het duizendjarig rijk, zegt de sekte. En bij deze uitleg staan veel christenen eigenlijk met de mond vol tanden.

Maar hier wrekt zich een slecht lezen van de profeten in het verleden. Hoe lezen we de profeten? Wel, we pulkten de Messiaanse teksten als krenten in het brood en de rest lieten we liggen als onverteerbaar. We hebben veelszins nagelaten, uitlegkundige regels op te stellen voor het lezen van de profetische boeken van de bijbel. Dat wrekt zich nu, nu de sekten onder een schijn van gelijk met deze profetische literatuur aan de haal gaan.

Hoe moet je dan zo'n profetisch visioen lezen? Daar geeft in dit geval de Schrift zelf een tamelijk uitvoerig antwoord op. Want het aangehaalde gedeelte uit Jesaja komen we nog een keer tegen in de bijbel, bij de profeet Micha in bijna precies gelijke vorm, (Micha 4 : 1-5). Deze profeet Micha, een tijdgenoot van Jesaja, moest het oordeel aankondigen over Juda en Jeruzalem. Toen stelde hij zichzelf de vraag: als ik nu het oordeel moet aanzeggen en mijn collega Jesaja krijgt zo'n mooi visioen over Jeruzalem van de Here, hoe verhouden zich die twee boodschappen dan tot elkaar? Is nu het één waar en het andere niet? Of het andere en het één niet?

Op deze vraag geeft de profeet Micha dan niet het duizendjarig-

Tekst van de toespraak op de Vrouwencontactdag op 17 september j.l. te Rotterdam gehouden.

rijk-antwoord. Dan zou hij gezegd hebben: eerst het oordeel en dat visioen van Jesaja komt daarachteraan, als sluitstuk van de geschiedenis. Dat zouden wij misschien verwachten, maar dat gebeurt niet.

Nee, Micha zegt: door heel de verdere geschiedenis heen wordt dat bekende en heerlijke visioen waar, maar door oordeel en gericht heen. Bij Sion gaat een zwaard door de ziel zodat slechts een rest behouden wordt. En bij de volken voltrekt zich ook zo'n schiftingsproces. Alles zal zich restgewijs toedragen. Maar als je al die restjes bij elkaar neemt, dan krijg je het visioen van Jesaja. M.a.w. het visioen van Jesaja is een legkaart van duizend stukjes. Voor de duidelijkheid worden die stukjes in het visioen aan elkaar gelegd tot één voorstelling, maar in de werkelijkheid kom je de losse stukjes tegen. Dat laat Micha zien in de hoofdstukken 4 en 5 van zijn profetie. Dat zeg ik nu maar even erg samenvattend, ik hoop daar in ander verband nog wel eens op terug te komen. Maar ik vermeld het hier om duidelijk te maken, dat de Schrift wel degelijk aanwijzingen geeft over hoe de profetieën gelezen moeten worden. En dan behoeft 't helemaal niet zo te zijn dat we tegenover de leer van het duizendjarig rijk met de mond vol tanden staan. Want ik ben ervan overtuigd, dat deze leer veel schade aanricht. Ze haalt ons weg bij onze taken van hier en nu en levert het christelijk geloof uit aan dagdromerijen.

Maar dit is waar, het gebruik dat de sekten van het Oude Testament maken, brengt ons er toe de boodschap der profeten met nieuwe aandacht te lezen. Niet enkel dus, omdat ze voorzeggingen hebben gedaan aangaande de eerste komst van Christus in het vlees, maar omdat de profeten de blikopeners der geschiedenis zijn.

De vrouw en het ambt in de kerk

(2)

Charisma's ook voor de vrouwen

In Hand. 2 lezen we: En uw zonen en uw dochters zullen profeteren. Ja, zelfs op mijn dienst-knechten en dienstmaagden zal Ik in die dagen van mijn Geest uitstorten en zij zullen profeteren. Zo had Joël het voorgezegd en zo is het op de grote Pinksterdag een feit geworden. De Geest is uitgestort op alle vlees. De vrouwen worden hierbij niet overgeslagen. Zij delen ook in de genadegaven van de Heilige Geest, de zogenaamde charisma's. Nu bestaat er tussen ambt en charisma geen tegenstelling. Dit is wel beweerde, maar zonder grond. Ik schreef daarover een jaar geleden vrij uitvoerig in Opbouw en kan me geheel vinden in het gevoelen van dr Holwerda, dat ambt institutionalisering van een taak is en dat voor taak-toewijzing beslissend is het door de Heere verleende charisma. Het charisma is de veronderstelling van het ambt en de noodzakelijke voorwaarde ervoor. Maar vloeit nu uit de ook aan vrouwen verleende charisma's voort dat haar ook het ambt in de gemeente van Christus rechtens toekomt?

Om het juiste antwoord op die vraag te vinden moeten we bedenken dat de Geest verschillende gaven geschonken heeft in de gemeente. Er zijn gaven om te helpen, om te besturen, om te genezen, om in tongen te spreken, er is de gave van de profetie enz. Maar niet allen hebben dezelfde gaven, zegt de apostel Paulus in 1 Cor. 2. De een heeft deze gave, de ander weer een andere. De Heilige Geest deelt een ieder toe gelijk Hij wil, vers 11. Volgens Hand. 2 hebben de vrouwen nu zeker de gave van de profetie ontvangen, zoals we zagen. Dit wordt ook door andere Schriftplaatsen bevestigd. Van de dochters van Filippus wordt ons meegedeeld dat zij profetessen waren en in 1 Cor. 11 spreekt Paulus over biddende en profeterende vrouwen. Nog wel andere gaven zijn aan haar geschonken, waaronder wij wel vooral zullen mogen denken aan de gave om te dienen en te helpen. Maar hebben zij ook die gaven ontvangen, die betrekking hebben op het ambt van ouderling in zijn tweezijdige

taak van leren en regeren? Dit is een vraag, waar we niet aan voorbij kunnen gaan.

Dr Holwerda schrijft dat t.a.v. het uitdelen van de genadegaven door de Heere met Pinksteren het verschil tussen man en vrouw principiële opheven is. Het woord principiële zal hier wel moeten betekenen in principe, in beginsel, maar wil het zeggen: in alle gevallen? Het zegt m.i. voor de kwestie die ons bezig houdt, nog niet zoveel en geeft ons geen recht tot het trekken van conclusies met betrekking tot de vraag of de vrouw ook de speciale ambts-gaven van leren en regeren heeft ontvangen.

Het lijkt me toe dat hetzelfde het geval is met de verwijzing naar Gal. 3:28, welke tekst zegt dat er ten aanzien van het kindschap Gods geen verschil is tussen man en vrouw. Dit is een rijke tekst, die van grote betekenis is voor de houding van de mannen tegenover de vrouwen. Zij hebben in de vrouwen te doen met kinderen van God, die op gelijke hoogte staan wat het kindschap betreft als zij. Deze tekst is inderdaad de doodsteek voor bepaalde Farizee opvattingen over de vrouw, waardoor men er in Farizee kringen zelfs toe kon komen God te danken dat men niet als vrouw ter wereld was gekomen (Holwerda). Maar die gelijkwaardigheid in kindschap houdt nog geen gelijkheid in positie en taak in de gemeente in, zoals zij ook niet het verschil van positie in het huwelijk opheft. Tussen een ouderling en een „gewoon gemeentelid” bestaat ook geen verschil in kindschap Gods, maar wel in plaats en taak in de gemeente van Christus. Goed onderscheiden is hier nodig. Om nog even op de verhouding in het huwelijk terug te komen, daarin heeft de vrouw onderdanig te zijn aan de man, naar de duidelijke leer van de Schrift. Maar dat mag van de zijde van de man nooit een kwestie van onderdrukking en geringschatting worden. Bewijst haar eer, zegt Petrus, daar zij ook medeërfgename is van de genade des levens, 1 Petr. 3:7. Hij zegt dit na te hebben gewezen op de onderdanigheid, die de vrouwen naar mannen hebben te betonen. Onderdanig, medeërfgenaar des levens, gelijke in het kindschap, daarom te eren, hoe wonderfijn grijpt dit alles in elkaar. Maar deze gelijkheid houdt geen nivellering van positie in, in het huwelijk niet, maar ook

in de gemeente niet, zoals we nog nader zullen zien.

Biddende en profeterende vrouwen

In 1 Cor. 11 spreekt Paulus over vrouwen, die bidden en profeteren, zonder dat hij daartegen enig bezwaar inbrengt. Hij eist alleen dat ze bij deze handelingen haar hoofd zullen bedekken. In dezelfde brief schrijft hij, dat zij in de samenkomsten van de gemeente niet mogen spreken, 1 Cor. 14:34. Om deze schijnbaar tegenstrijdigheden heeft men gesteld dat het in het eerste geval niet zou gaan om bidden en profeteren in de gemeentelijke samenkomsten, maar tijdens de huiselijke godsdienstoefeningen of ook in openbare maar niet gemeentelijke samenkomsten. Deze laatste opvatting is met name verdedigd door prof. Grosheide en o.m. te vinden in de Korte Verklaring op 1 Corinthen.

Bij de behandeling van dit gebod van Paulus komen in de verschillende commentaren en verhandelingen, die over 1 Cor. 11 schrijven, allerlei vragen ter sprake, zoals de toenmalige zede te Corinthen, de aard van de hoofdbedekking, het al of niet geldige van dit gebod voor alle tijden enz. Voor het doel van ons onderzoek is het niet nodig op al deze vragen in te gaan. Men kan daarvoor o.m. terecht in het boekje van prof. dr J. van Bruggen: Emancipatie en Bijbel, waar ik graag naar verwijs. Wel is voor ons doel van belang de vraag onder ogen te zien op welk optreden van de vrouwen Paulus hier het oog heeft? Denkt hij aan huiselijke godsdienstoefeningen? Of aan wel publieke maar toch niet gemeentelijke samenkomsten? Het eerste heeft prof. Grosheide op m.i. afdoende gronden afgevoerd. Profeteren is een publieke

aangelegenheid. Wie profeteert, spreekt voor de mensen, zegt de apostel in 14:3, hij sticht de gemeente. Daar komt nog wat bij: de vrouwen in Corinthen baden blijkbaar opzettelijk met ongedekt hoofd om zich met de mannen op een lijn te stellen. Ze zullen zich daarbij wel beroepen hebben op de christelijke vrijheid waar men in Corinthen ook verder een verkeerd gebruik van maakte. Het was dus een soort van demonstratie en demonstreren doe je in het publiek.

Tegen het publieke bidden en profeteren der vrouwen brengt Paulus geen bezwaar in, wel tegen de wijze waarop: met ongedekt hoofd. Waarom hij er dan wel bezwaar in zou zien als het gebeurde in de samenkomsten van de gemeente valt niet in te zien. Dat het orderversturend zou werken, voert hij niet aan als hij in 1 Cor. 14:34 de vrouwen het zwijgen oplegt. De samenkomsten van die tijd hadden een vrij karakter dan de onze. Ieder had iets... vers 26 en mocht dat doorgeven op ordelijke wijze, tot stichting. Dat de vrouwen daarbij voor haar beurt zouden spreken en zo de goede orde zouden versturen — zij juist in het bijzonder — zegt hij niet. Voor het zwijggebod voert hij als grond aan dat de vrouwen ondergeschikt moeten blijven, maar dat moeten ze uiteraard ook in niet officiële godsdienstoefeningen. Trouwens, het onderscheid tussen vrijere samenkomsten en meer officiële, zoals wij dat hebben, kende Paulus niet. Er valt moeilijk te ontkomen aan de conclusie, dat de vrouwen ook in de samenkomsten van de gemeente mochten bidden en profeteren, en dat het zwijggebod in 1 Cor. 14:34 dus een beperkte strekking heeft: het slaat op een bepaald spreken. Voor verdere argumentatie verwijs ik naar de artikelen van dr Holwerda.

J. Meulink — Enschede

Wijkende Overheid

(Overpeinzingen naar aanleiding van de kabinetsformatie)

(2 - slot)

Het kompromis in de politiek

In de politiek is het kompromis altijd een heftig discussiepunt geweest. Aan de ene kant stonden zij, die zich sterk maakten voor onverzwakte handhaving van het beginsel, zoals we dat vroeger noemden. Aan de andere kant zij, die wezen op de noodzaak om ook in het politieke leven je roeping als christen te vervullen.

Vanaf de oprichting van de A.R.P. werd aan dit vraagstuk dan ook aandacht geschonken. Dr Kuyper wees er in „Ons Program” al op, dat plichtsvervulling door de overheid, ook door de beste, eerst mogelijk is door het geloof der natie. Bij een volk, dat in zijn bestaan als natie vreemd is aan de waarachtige God, kan van een dienen van God in engere zin voor de overheid geen sprake zijn. Colijn schreef in „Saavis”, dat

Vervolg op pag. 312 - onderaan

Nog eenmaal Jan Zwart

Deze zomer werd de organist en publicist Jan Zwart opnieuw herdacht, nu omdat hij 100 jaar geleden geboren is. Bij de naam Zwart zijn we herdenkingen gewend. Reeds in 1933, toen hij veertig jaar het orgel had bespeeld, werd een grootse samenkomst belegd. Na zijn dood in 1937 werden overal in den lande herdenkingsconcerten gegeven. Ook in 1938 werden, bij de onthulling van een grafsteen, al zijn deugden opgehaald. Evenzeer in 1947, alzo tien jaren na zijn overlijden, werd hij allerwege herdacht. Niemand minder dan dr K. Schilder hield een toespraak voor de N.C.R.V., welke in „De Reformatie” van 2-8-47 is afgedrukt. In 1957, twintig jaar na Zwart's dood, werd hij gehuldigd door een fors herinneringsboek, dat hem in de ondertitel een profeet op de orgelbank noemt. Zijn muzikale heiligerklaring werd, volgens de R.K. muziekrecensent Piet Visser, in die dagen al ondernomen. In de eerste jaargangen van dit goede blad is het herinneringsboek — en is vooral de persoon van Jan Zwart zelf — uitvoerig door ons besproken.

Vandaag achtervolgen ons de artikelen over Jan Zwart vanuit ons vaderland. Dr K. Deddens heeft in Ned. Dagblad een aantal kolommen en vele foto's gewijd aan deze zo omstreken figuur. Dr Ewald Kooiman van de VU speelde een grammofoonplaat vol met werken van Zwart en diens tijdgenoten. Ook anderen gaven herinneringsartikelen en -bijdragen ten beste; alsmede pogingen om tot een meer objectieve bespreking van werk en bedoelingen te komen van deze bekendste aller Nederlandse organisten; op Jan Pieterszoon Sweelink na, bedoelen wij.

Bij al deze herinneringsgeluiden zou het een negatieve daad van ons blad betekenen, wanneer wij zouden zwijgen. Dat zou de indruk wekken van: dat gaat ons niet aan; Jan Zwart stond buiten onze kerken; zijn idealen van orgelspel kunnen ons niet raken; en belangrijk als componerend en uitvoerend musicus was hij ook al niet.

Nu, dat alles bedoelen wij bepaald niet te zeggen. Weshalve we Jan Zwart in dit jaar niet doodzwijgen. Jan Zwart heeft voor ons bepaaldelijk geleefd. Wij hebben als jongen en als jongeman zijn werken ingedronken. We zijn „begeesterd”, om nog eens een versleten germanisme op te halen, door zijn fanatieke ongeliefde. We hebben met hem gecorrespondeerd, de postzegels uitsparend op ons zuinige zakgeld. We hebben in 1938 in de „orgelstad Haarlem” na veel moeite één, zegge één collega kunnen vinden, om samen een Jan Zwart-herdenkingsconcert te spelen (het was in de Kloppersingelkerk en de collega stelde als conditie: dat wij de Zwart-composities en hij de andere stukken zou spelen). Wij hebben onze gefundeerde kritiek en onze bewuste bewondering voor wijlen Jan Zwart, als componist en publicist, in 1957 en 1958 in Opbouw uitgesteld. En als wij nu na twintig jaar, dat is op iets meer afstand, nog eenmaal de pen ter hand nemen zijn wij nog steeds niet Zwartiaans of anti-Zwartiaans gezind

— maar blijven onszelf. Alleen: we kunnen niet doorgaan met herdenken.

—o—

Maar Jan Zwart „gaat ons christenvolk aan”. Zeer zeker. In een tijd van geestelijke en muzikale inzinking heeft hij de trom geroerd voor bezinning op de waarde van het God gewijde kerklied. Heeft begrepen dat de mens Gods met het hart gelooft tot gerechtigheid — maar met de mond belijdt tot zaligheid. Hij leerde ons zingen van „Gods goedertierenheer”, dat is van Gods genade. Hij kleedde onze organisten uit, die noch van muziek in het algemeen noch van kerkelijk orgelspel in het bijzonder enige notie hadden. Hij ontdekte het kerkvolk, ja het onze, aan zijn kerkmuzikale lamelldigheid. Hij gaf, al voor de Gereformeerde Organistenvereniging werd opgericht, de wens te kennen: dat onze organisten zich eens zouden verenigen in de studie van het orgelspel en van de kerkelijke muziekhistorie. Wel degelijk hebben alle gereformeerde organisten, mitsgaders vele vele anderen, aan Jan Zwart veel te danken. Jan Zwart gaat het christenvolk terdege aan.

En inderdaad stond Jan Zwart „buiten onze kerken”. Helaas ja. Hij, die als gereformeerde jongen was gedoopt, stapte terwille van een groter orgel over naar de Ned. Hervormde kerk, stapte vervolgens terwille van een nog groter orgel over naar de Hersteld Evang. Lutherse Kerk, waar hij tot zijn dood lid van was.

Dat was in een tijd van kerkelijke bewustwording, als waarin hij leefde, geen kleinigheid. Al tracht dr K. Deddens ons nu zijn geloof te belijden: „dat Jan Zwart in zijn hart steeds gereformeerd is gebleven” — wij stellen hier een duidelijk vraagteken. Zeker, het bloed zal wel kruipen waar het niet stromen kan en Jan Zwart zal zijn gereformeerde opvoeding nooit zijn kwijt geraakt. Maar in feite was hij een opportunist, die terwille van zijn promoties kerkelijke overstapjes aanvaardde. Dit wast al het water van de zee, noch dr Deddens' geloofsovertuiging, noch ook dr Schilder's herdenkingsrede uit 1947 niet af. Toen dr Schilder in 1938 Zwart een profeet op de orgelbank noemde en hem in 1947 de ere van een getrouw ambtsdrager toekende, heeft hij stormen van protest geoogst. Juist de organisten van 1947 die, onderwezen door KS, de kerk waren gaan zien als het huis Gods, waarbuiten geen zaligheid is, en die terwille van deze zaligheid en uit gehoorzaamheid aan de God des Verbonds hun orgels prijsgaven; prijsgaven, om in vrijgemaakte zaaltjes armetierige harmoniums te gaan bespelen: die organisten voelden zich door KS' vervoerde herdenkingspeech in de rug geschoten. Schilder heeft dit verdriet verstaan en tegen ons persoonlijk (het was op de Brinkersweg in Nunspeet, op weg naar een kerkdienst in het „zaaltje van Krol”) verklaard: zeg maar tegen die bezwaarde organisten, dat me dit niet weer zal overkomen. Hetgeen gezegde organisten zonder uitstel is overgebracht.

Zwart had dus in zijn kerkelijke keuze zeer bepaald gefaald — naar de normen van toen. Vandaag bezien we dat alles wat milder. Vandaag zouden we KS hierover niet lastig vallen: dat hij een Lutherse organist een getrouw dienaar Gods, een trouwe ambtsdrager, een profeet noemde. Vandaag vragen wij ons af of al die kerkelijke reformaties inderdaad de volle inhoud droegen van hun volle vaandels. Wij gevoelen voor Luther, die er voor gevochten heeft zuiver Rooms te mogen heten. Wij gevoelen voor Hendrik de Cock, die er voor gevochten heeft zuiver Hervormd te mogen heten. Wij gevoelen voor Schilder, die er voor gestreden heeft zuiver Gereformeerd te mogen blijven. Maar deze drie zijn om hun geloof verbannen en vernederd.

Vervolg van pag. 311

WIJKENDE OVERHEID

een overheid, die zelf eerbiedig het hoofd wil buigen voor wat Gods Woord op staatkundig gebied voorlegt, slechts weinig kan doen, als de volksovertuiging daartegen ingaat.

Ook prof. P. A. Diepenhorst behandelt dit vraagstuk in „Ons Isolement”. Hij bestrijdt daarbij Hoedemaker, die stelt, dat de overheid alleen moet rekenen met wat de Schrift zegt. Diepenhorst wijst erop, dat Hoedemaker hier voorbij ziet wat verwerkelijk kan worden. Er behoort min of meer een organische betrekking te bestaan tussen wat leeft in een volk

en wat in zijn rechtsbestel tot uiting komt. De overheid moet wel haar roeping uitdragen, maar wetgeving en volkskarakter dienen enigmatische op elkaar aan te sluiten.

Prof. Dooyeweerd zegt in zijn „Wijsbegeerte der Wetsidee”, dat het tot uitdrukking doen komen van Christus Koningschap in het staatsleven slechts mogelijk is op de historische machtsgrondslag van een doordringing der Christelijke staatopvatting in de volksovertuiging, zodat in de eerste plaats op dit laatste deel de politieke strijd voor de Christelijke staat moet zijn gericht.

Prof. Mekkes merkte in „A.R.-Staatkunde” van 1951 over dit vraagstuk op, dat een christelijke staat onmogelijk is te verwezenlijken, indien het staatsvolk niet christelijk is. Dit vloeit voort uit

de gesteldheid van de moderne staat. Een christelijke staat, dat is een christelijk volk onder een christelijke overheid, in de ware zin van het woord, is alleen bestaansbaar bij een integrale overwinning der christelijke staatkundige beginselen in de geest van het volk.

Hoewel er bij de bovengenoemde schrijvers nuanceverschillen zijn, blijkt toch, dat allen van overtuiging zijn, dat integraal-christelijke overheidsmaatregelen alleen mogelijk zijn, wanneer het volk christelijk is. Daarom zal de strijd voor christelijke politiek ook allereerst een strijd zijn om de ziel van het volk. Ik vrees, dat dit laatste in de politieke strijd nog al eens over het hoofd wordt gezien. Het winnen van stemmen en zetels is niet hetzelfde als de strijd voor de ziel van ons volk.

De overheid zal bij alle maatregelen, die ze wil nemen, zich moeten afvragen, of het volk deze nog dragen kan.

Daarbij moet de overheid in haar wetgeving wel een voortrekkersfunctie vervullen.

Het kerstenende element, en nu citeer ik het kamerlid Schakel, schuilt ook in het heenwijzen naar en het optrekken tot de norm, zoveel en zover zonder kortsluiting met het rechtsbesef van de onderdanen mogelijk is. Een rechtsorde is dan pas recht en verstevigt dan slechts de orde, wanneer het voor diegenen, die er in leven meer dan alleen een uiterlijke zaak is, die niet wordt beleefd en dus niet aanslaat.

De overheid moet zich zo weinig mogelijk naar een zich in anti-christelijke zin ontwikkeld hebbende volksovertuiging gedragen.

De mens Jan Zwart had ook idealen om voor te strijden — maar heeft niet zijn kerkelijke idealen gerealiseerd. Het moge hem vergeven zijn. De volgelingen van KS hebben wel erger dingen uitgehaald dan Jan Zwart. Maar Jan Zwart bleef eeuwig zingen van „Gods goedertierenheer“.

—o—

Die „idealén van Jan Zwart ten aanzien van kerkelijk orgelspel“ waren dan ook voor ons allen bedoeld. Wanneer de Schrift een vergroterende trap maakt van ons „geloven met het hart“ tot ons „belijden met de mond“ dan is dat niet zonder grote oorzaak. Het samen prijzen van Gods kostelijke genade is ons bloed waard. Wanneer gezamenlijk over Gods genade gejubeld wordt door verlosté zondaars — daar worden de wapens geveld. Daar gaan harten open voor God en zijn lieve Zoon — en mitsdien voor medechristenen. Een zingende gemeente kan nooit een ruziënde gemeente zijn. Wo man singt dort lasst dich ruhig nieder: böse Menschen haben keiner Lieder, zegt een contractie uit Seume's gedicht. Of, zoals Luther het zei: Hie kann nicht sein ein böser Mut, wo da singen Gesellen gut.

Dat was lang voor Seume en Luther bekend. Wist u dat Pepijn de Korte en Karel de Groote het kerkelijk gregoriaans als basis voor de keizerlijke politiek gebruikten? Wist u dat na de vaststelling van het gregoriaans en na de instelling van een school voor kerkmuziek, de Schola Cantorum te Rome, een filiaal van deze school in Ierland werd gesticht, ter inleiding op de reformatiepogingen van Bonifacius, Willibrord en Columba? In de kerkzang worden banden gesmeed, die, sterker dan politieke overwegingen, mensen samenbinden. Dat „samen belijden met de mond“ van ons „geloven met het hart“ is een zaak, die op zaligheid uitloopt.

Dat zag Jan Zwart goed. Juist in het klimaat van de Lutherse kerk (bedenk dat Luther vooral niet minder voor het kerkelijk lied heeft gedaan dan Calvijn) kon zijn talent vruchten afwerpen. Vanuit zijn kerk aan de Kloveniersburgwal gaf hij heilig vuur door aan „onze“ mensen; die zijn werken kochten en speelden, zijn concerten bezochten, of zich voor zijn welversneden pen gewonnen gaven.

Wanneer we vandaag een enorme opleving van de kerkmuziek en het kerkelijke orgelspel bemerken — denk aan het Nationaal Orgelconcours te Bolsward, het Internationale Orgelconcours te Haarlem, het Rijnlandconcours, de vele andere jaarlijkse orgelevenementen, de verschenen boeken over orgelbouw en -historie, de twee doctores in de historie van de Nederlandse Orgelbouw, denk ook aan het Liedboek voor de Kerken, aan de diverse psalmberijmingen van deze eeuw, de talloze uitgaven van goede kerkmuziek, het werk van de Gereformeerde Organistenvereniging, de NCRV-zangdiensten, de grammofoonplatenindustrie, de vorming van kerkelijke koren, de instructie-avonden voor kerkzang en denk aan de sterk verbeterde kerkzang zelf — dan mogen we gerust ook de naam van Jan Zwart noemen. Deze naast diverse anderen, die mede door hem geïnspireerd waren. De idealen van Jan Zwart raken ons allen, wanneer we deel willen hebben aan de schare, die niemand tellen kan.

En dan de publicist Jan Zwart. Hem stonden zo'n half dozijn bladen ter beschikking, als hij iets te schrijven had. Dat is niet gering. Voornaam was, dat KS hem kolommen in De Reformatie open stelde. Schilder was ruim van hart; stond wel vaker kolommen af aan mensen, die niet tot zijn kerkelijke groep behoorden. En Jan Zwart gebruikte die

gelegenheid waardig. Zijn zinnen mogen ouderwets, langdradig en aggressief zijn, zijn tekening van personen en historie nog al eens gechargeerd — in de overdrijving klinkt de stemverheffing des schrijvers. En Jan Zwart had een stem te verheffen. Hij werd luide gehoord, tot ver buiten de Lutherse en Gereformeerde kerken. Hij werd aan-gehoord ook, door mensen bij wie hij de eerste vergeten contacten met Gods liefde ophaalde.

—o—

En dan zijn werk als componist en uitvoerend musicus. Dat is wellicht niet zijn sterkste zijde geweest. In zijn tijd kreeg een vakman geen conservatoriumopleiding — werd door zijn vader, door een leraar, of door zijn ambitie in het water gegooid en moest zwemmen of verzuipen. Jan Zwart is niet verzopen. Hij leerde gaandeweg een goed stuk orgelmuziek te leveren — al zijn er vandaag tientallen, die na een veel betere opleiding veel beter spel kunnen leveren. Trouwens — met zulk een arbeidzaam leven en met zulk een overladen concertprogramma — kan een mens niet aan elk detail de gewenste aandacht geven.

Zijn orgelwerken — wat ervan te zeggen? Voor ons bestaat er maar één „Vaste Burcht“ en Zwart's jeugdwerk hierover is zijn beste werk gebleven naar onze overtuiging. Maar u mag het anders zien. Zwart speelde inderdaad voor het volk. Hij was een volksmusicus. Hij heeft het orgel bij het volk gebracht; beter was geweest het volk bij het orgel te brengen, maar een mens kan niet alles hebben. Hij componeerde zo, dat het magere bibliotheekje van de Gereformeerde organist een noodzakelijke, bruikbare, ja verdienstelijke aanvulling kreeg. Hij schreef zo, dat ons kerkvolk hem verstond, zonder zich in te spannen. Hij gaf een taal, die geen problemen opleverde.

Of hij daarmee muziekhistorisch groots werk heeft verricht blijft te bezien. Wij schreven twintig jaar geleden al, dat Jan Zwart toevallig in precies dezelfde jaren leefde als Maurice Ravel — maar dat hij blijikbaar van de Debussyaanse periode, ondanks zijn liefde voor romantisch Frankrijk, nimmer heeft gehoord. Dat was zo maar een opmerking, want Ravel heeft aanvankelijk de kerkmuziek weinig beïnvloed. Maar de achtergrond van deze opmerking was wel: dat Jan Zwart het kerkvolk spijzigde met een muzikaal idioom uit het midden van de 19de eeuw — en niet met de taal van zijn tijd. Daarin heeft hij naar onze mening gefaald. Want hij stijfde ons kerkvolk in zijn hang naar het gezapige, het belegene, het historisch-gegroei; niet overwegende dat het gezapige nog geen zielerust betekent, dat het belegene ook volgens onze belijdenis nog geen garantie van waarheid bevat en dat ook een bochel historisch gegroeid kan zijn. Maar vandaag beleven we de nostalgie, het terugverlangen naar grootvaders tijd. Laat de oude stokpaardjes dus rustig nog eens van stal worden gehaald en draven.

Wij sluiten af. Zoals u gemerkt hebt laat Jan Zwart ons nog steeds niet onberoerd. Hij heeft veel goede idealen gehad. Hij heeft onze kerken, ondanks zijn overstapjes, goede diensten bewezen. Hij was een mens, tot alle menselijke deugden en ondeugden toegerust. Hij was een fortuinlijk organist; met eigen stijl, met eigenzinnigheid en met eigen eerbef. Hij hield de reformatie der ritmische psalmwijzen krachtadig tegen. Toch was hij een profeet: die eeuwig zong van Gods genade en die zijn zingende scharen daarvan deelgenoot maakte.

Maar laten we nu eens ophouden met die herdenkingen. We moeten onze doelen met rust laten.

Haar beleid moet gericht zijn op reformatie van volksovertuiging en volkszedes.

De hardigheid des harten

Die hardigheid des harten wordt vaak aangehaald om te wijzen op de noodzaak van een compromispolitiek. Terecht merkte dr Verplanke eens op, dat dit waarschuwingbord te pas en te onpas langs de routes die het overheidsbeweeg markeren, geplaatst wordt. Een beroep hierop wordt graag gedaan om zich te verontschuldigen voor ongewenste maatregelen.

Een beroep op de hardigheid des harten kan men echter niet doen, aldus Verplanke, om een bestaande onjuiste toestand te sanctioneren, maar om het bestaande te

verbieden en slechts het mindere toe te laten. De wetgeving moet steeds gaan in de richting van de juiste toestand en moet de bestaande onjuistheid steeds een stap voorblijven.

Ik meen, dat dit aansluit bij wat Mozes deed.

Mozes liet een scheidbrief toe, niet om het de Israëlieten gemakkelijker te maken, maar juist om het nog lichtvaardiger wegzenden van de vrouw tegen te gaan.

De overheid moet als voortrekker het volk ten goede beïnvloeden.

Helaas heeft de overheid op menig gebied b.v. door het vrijgeven van pornografie, afschaffing van de filmkeuring, het in de praktijk toelaten van abortus, en ook door een slappe gezagshandhaving niet slechts gevolg gegeven aan verlangens, die bij velen leefden, maar heeft ze ook de mentaliteit

van ons volk in slechte zin beïnvloed.

En dat is wat anders dan het rekenen met de hardigheid des harten, waarvan in de Bijbel sprake is.

Wanneer we ons afvragen hoe het dan op dit ogenblik wel staat met het hart van het nederlandse volk, dan moet het antwoord helaas erg negatief zijn.

Ik ben mijn verhaal begonnen met te wijzen op een zekere anarchie, die bij ons heerst. Hierin valt de overheid niet van schuld vrij te pleiten.

Maar de overheid is hier niet de enige schuldige.

Een volk ontvangt meestal de overheid, die het verdient.

Velen moeten niet veel hebben van de strenge hand van de overheid.

Dat de overheid van Godswege

haar roeping heeft te vervullen, wordt steeds meer ontken. De duidelijke uitspraak in Rom. 13 tracht men door merkwaardige interpretaties te ontcrachten.

Men vraagt begrip voor het feit, dat het overheidsgezag met geweld wordt weerstaan. Uitoefening van gezag, zo is de redenering, is alleen zinvol, als het aanvaard wordt door hen, die samen een machtsgroep vormen. Een dergelijke machtsgroep mag, indien dat nodig is, het gezag aantasten.

De overheid heeft dan te wijken. Hoe moeilijk het in deze situatie is om zelfs door een compromis nog iets in positieve zin te bereiken, hebben de onderhandelingen over een nieuwe abortusregeling bewezen.

De positie van het C.D.A. was al zwak, omdat blijkens de verkie-

zingsuitslagen slechts een minderheid van ons volk nog warm loopt voor een abortuswetgeving, waarbij ook het ongeboren kind beschermd wordt.

Ik beweer niet, dat alle kerkelijke meelevenenden, die hun stem op de P.v.d.A., de V.V.D., D66 of de P.P.R. uitbrachten het op dit punt met de door hen gekozen partij eens waren. Ze vonden het echter niet de moeite waard, dat door hun stem tot uitdrukking te brengen.

Toen het C.D.A. zich, ondanks deze zwakke uitgangspositie, hard opstelde, waren zeven theologen er als de kippen bij te verklaren, dat men de democratische procedures, waarop onze samenleving is gebouwd, geweld aandeed. Dat de overheid met name ten aanzien van ethische vraagstukken een voortrekkersfunctie heeft te vervullen, sprak hen althans niet toe. Mag een christelijke partij zelfs niet proberen iets van Gods wet te doen doorklinken in de wetgeving, ook al staat de meerderheid van het volk daar lauw tegenover? Het C.D.A. heeft de strijd om een abortuswetgeving dan ook verloren.

Wat nu is afgesproken is niet een compromis over een abortuswetgeving. Het is niet veel meer dan een procedureregeling.

Men zal het nog in het kabinet proberen, maar van deze poging zal niemand meer veel hoop koesteren.

Wanneer dan tenslotte de Kamer zelf het initiatief neemt, zal men voor de keus komen te staan dit te dragen, of het kabinet te verlaten.

Zo valt de verwachten, dat ook ten aanzien van de abortus, evenals bij meer vraagstukken van grote ethische betekenis, de overheid zal terugwijken.

Men zal kunnen doen wat goed is in eigen ogen.

Een ethisch reveil

Wanneer over de noodzaak van een ethisch reveil gesproken wordt, vinden velen dat een kwalijke zaak. Toch is een ethisch reveil in de zin van een doorwerking van het Schriftuurlijk Christendom de enige weg naar genezing.

Nog steeds geldt wat Dooyeweerd, Mekkes en anderen stelden, dat het bij de strijd in de christelijke politiek er primair om gaat de volksovertuiging te doordringen van de christelijke normen.

Daar ligt het front en niet bij het gevecht tijdens een kabinetsformatie.

Ons volk is in brede lagen van de christelijke normen vervreemd.

De massamens van deze tijd is nihilist. Deze levenshouding, waarbij alle normen en hogere waarden geloofwaardig worden, manifesteert zich steeds duidelijker. We hebben dit gezien met betrekking tot de toelating van de pornografie, de loterijwetgeving,

bij de abortuswetgeving, het druggebruik, bij de toenemende geweldpleging, die zelfs tot terrorisme heeft geleid.

We zullen het vermoedelijk gaan zien bij het vraagstuk van de euthanasie. En zal het daarbij blijven? Zullen in de toekomst demente bejaarden en diep gestoorde zwakzinnigen veilig blijven, als de overheid steeds verder terugwijkt?

Men wil, zo zegt men, burgerlijke vrijheden. Men wil de kant van het nihilisme op.

Christenen zullen steeds meer voor de klemmende vraag komen te staan, of ze de verantwoordelijkheid voor het gehele politieke beleid nog kunnen dragen als een onderdeel, de zedelijkheidswetgeving, steeds meer in onchristelijke zin wordt omgebogen.

Het is een ontzaggelijk moeilijke vraag, die met steeds meer klem op ons toekomt.

Zullen we trachten door harde onderhandelingen in de weg van compromissen proberen nog iets van de christelijke normen in onze wetgeving te doen doorwerken, of zullen we strikt vasthouden aan onze principiële uitgangspunten en daarvan op duidelijke wijze in de volksvertegenwoordiging getuigenis afleggen?

En wanneer wordt de weg van het compromis onbegaanbaar en blijft alleen de roeping om te getuigen over?

Op deze vragen wordt in onze kringen geen gelijkkluidend antwoord gegeven. Dat is, gezien de moeilijke vraagstelling, ook niet zo vreemd.

Laten we echter, bij verschillende beantwoording, elkaar niet te snel verketteren.

Zoals de zaken nu staat, moeten we erop rekenen, dat de nihilistische tendenzen in onze samenleving nog sterker zullen worden. Als christenen zullen we daarvoor teruggeworpen op onze eigen verantwoordelijkheid. Onze verwachtingen voor de overheid moeten we maar niet te hoog stellen.

Een wetgeving, die in positieve zin de zedelijkheid beïnvloedt, zal er steeds minder zijn.

Het zal op ons zelf aankomen, op de kracht van de individuele christen.

Onze christelijke levenswandel zal de steun van de overheid steeds meer moeten missen.

En ook een overheid, die wel de goede kant uit wil, zal het moeilijker krijgen. Steeds vaker zal men stuiten op de hardigheid des harten.

Het zou goed zijn, dat de kerk zich in deze tijd bijzonder kwijt van de opdracht, die de Schrift geeft, te bidden voor de overheid.

En wat onze roeping in de politiek betreft in vertrouwen op Gods leiding zullen we als zijn medewerkers ons vooral moeten richten op de strijd voor de ziel van ons volk.

H. J. Jager — Kampen

Zo was het (11)

Bladerend in het door mij reeds meermalen genoemde Kerkblaadje van de Vrijgemaakte kerk van Voorthuizen, kwam ik een brief tegen, die wij aan de synodale kerkeraad schreven. En een schrijven dat wij van hen, in antwoord op bovengenoemde brief, ontvingen. Officieel hebben beide kerkeraden niet met elkaar gesproken. Natuurlijk spraken leden van beide kanten wel met elkaar. En dat niet alleen over koetjes en kalfjes, maar ook over de bekende kerkelijke kwestie. Waarvan de bijzonderheden aan beide zijden al spoedig bij de meeste kerkleden niet meer helder voor de geest stonden! Zo gaat dat met kerkelijke kwesties. Wie weet nog waarover het in 1967 ging? Voorgangers hebben het nog wel over de „beruchte” Open Brief en over afwijking van Belijdenis en Kerkorde. Maar wat weet de „achterban” daar nog van?

Maar om op Voorthuizen terug te komen: Die persoonlijke gesprekken hadden niet veel resultaat. Enkele synodalen (bezwaarden uiteraard) maakten zich nog vrij in de loop van het eerste jaar. Maar we bleven in de eerste tijd een kleine groep. Ongeveer één-tiende van het getal kerkleden vóór de Vrijmaking. Veel synodale broeders dachten dat het met die vrijgemaakte kerk wel niets zou worden. Allerlei geruchten deden de ronde. Die kleine groep zou mij wel niet kunnen onderhouden. Een Rotterdamse kolenmagnaat zou voor mijn traktement zorgen! Ik zou wel een beroep krijgen. De naam van een gemeente in een grote stad werd zelfs genoemd. Mij was van een en ander niets bekend. Ondertussen hadden wij in de pastorie aan niets gebrek. De kleine gemeente heeft uitnemend voor ons gezorgd.

Maar kerkeraad en gemeente vonden het wel onbillijk, dat van de kerkelijke goederen ons niets toeviel. We dachten er vanzelf niet aan daarover te gaan procederen. Paulus hield daar niet van en wij ook niet. Hoe kan eigenlijk een wereldlijke rechter over kerkelijke „kwesaties” oordelen? Wel schreven we een brief aan de synodale kerkeraad. We zetten er boven: „Weleerwaarde en Eerwaarde broeders”. Sommige vrijgemaakten in ons land waren het daarmee niet eens. Zij onthielden de schorsende partij de broedernaam. Dat gebeurde van de andere kant ook wel, als ik het wel heb. In Voorthuizen waren wij het daarmee niet eens. We hebben er geen ogenblik over gedacht boven de brief te zetten: Weledele Heren. Ook zij die mij schorsten waren en bleven broeders. Wel dwalend, maar toch broeders.

We schreven dan het volgende: „De kerkeraad van de gereformeerde kerk (vrijgemaakt) wendt zich bij dezen tot U, kerkeraad van de gereformeerde kerk, die zich niet vrijmaakte van zondige synode-besluiten. En wel met het oog op de kerkelijke goederen. We willen over het recht op die goederen niet twisten. Wij zijn overtuigd er recht op te hebben, gij zult wellicht dat recht ontkennen. Maar wij willen een beroep doen op de billijkheid. Wij achten het billijk, de waarde van de goederen, die vóór de schorsing van ds Jager ons gemeenschappelijk bezit waren, naar de verhouding van het ledental, dat zich niet- en dat zich wel vrijmaakte, te verdelen, zoals op verschillende plaatsen is gebeurd.

Indien U in beginsel hiertoe bereid zijt verzoeken we een samenspreking van een commissie uit uw midden en een uit ons midden, om de verdeling te regelen.

Gaarne uw antwoord verwachtend verblijven wij
(w.g.) voorz. en secret. v. d. kerkeraad.”

Wij verzonden onze brief 2 oktober 1947 en ontvingen 23 november — men had er dus lang over nagedacht of mogelijk juridisch advies over ingewonnen — het antwoord. Ook wij werden aangesproken als „Weleerwaarde en Eerwaarde Heren en Broeders”. Waar we blij mee waren. Ook zij zullen er wel „dwalende” bij gedacht hebben. Ze schreven:

„Naar aanleiding van uw schrijven van 2 okt. besloot de kerkeraad der Geref. Kerk te Voorthuizen niet in te kunnen gaan op uw verzoek, vervat in uw schrijven.

De kerkeraad vestigt hierbij uw aandacht op het feit, dat van de gehele kerkeraad der Geref. Kerk van V. slechts één der beide predikanten is uitgetreden, terwijl dit met geen der andere kerkeraadsliden het geval is geweest.

Los van de vraag, of er omstandigheden kunnen zijn, die tot regeling inzake de kerkelijke goederen op billijkheidsgronden zouden kunnen leiden, meent de kerkeraad, dat hiervan in dit geval geen sprake kan
(w.g. voorz. en secr.)”

In het kerkblaadje merkte ik het volgende over deze brief op.

„1e. Een der predikanten is niet uitgetreden, maar hij is geschorst,

omdat hij zich niet wilde neerleggen bij leringen, die inzettingen van mensen zijn. Hij is niet weggelopen, maar in al zijn bedieningen geschorst. Die schorsing heeft hij niet erkend en hij is zijn ambt blijven vervullen. Hij preekt nog hetzelfde Evangelie als immer en gelooft nog al wat in Gods Woord is geopenbaard. Hij is het nog eens met de leer, die in de Drie Formulieren geleerd wordt. Hij weigert alleen maar een vierde formulier te aanvaarden en trouwe dienaren van Jezus Christus mee te schorsen.

Telkens zegt men mij: U is gedeserteerd. U is heengegaan. U hebt ons in de steek gelaten. U hebt een nieuw kerkje gesticht. Waarom zet men toch de dingen op z'n kop? Schaamt men zich voor het schorsen?

2e. Wij spraken in onze brief van de leden van de gemeente. Die schijnen voor de syn. kerkeraad lucht te zijn. Zij worden niet genoemd en met hen wordt niet gerekend. Al vormden zij slechts een tiende deel van de toenmalige leden, was het niet billijk met hen te rekenen?

3e. De HERE geve ons door Zijn genade, de onthouding van het ons toekomende deel van de kerkelijke goederen, met blijdschap te dragen."

Ik meen nog, dat ons verzoek billijk was. Die billijkheid heeft men hier in Kampen naar ik meen wel betracht. Hier zijn de kerkelijke- en diaconale goederen naar billijkheid verdeeld.

Wat de toestand in V. betreft: Toen ik in 1932 daar kwam was er een schuld van 60.000 gulden op kerk en pastorie. In die tijd een hele som. In 1946 waren kerk en pastorie vrij van schuld. Vermoedelijk had de tijd van de oorlog daaraan wel meegewerkt. Want ik ben er niet zeker van, dat er geen „zwart geld" bij die schulddelging zat. Dat is dan m'n verhaal over kerkelijke goederen.

Waarom ik dit praatje jaren na het gebeurde nog houd? Om medelijden te wekken met ons in 1946? Geen sprake van. We hadden nog geld goed. In vele opzichten, maar ook financieel. We hielden nog geld over. Daarover nu niet meer, dat heb ik eerder al verteld. Er is een Engelse econoom, die tot stelregel voor het maatschappelijke leven heeft: „Houd het klein". Wat mij betreft, ik ben van mening, dat dit ook goed is voor het leven van een gemeente.

P. C. van Wijk - Zaltbommel

Terloops...

JEUGD EN SEXUALITEIT

(1)

Iets over de bijbelstudie-weekends

Tijdens de bijbelstudie-weekends, die het G.L.J.C. dit jaar weer organiseerde, werd gesproken over „man-vrouw-sexualiteit". Dit onderwerp werd zeer bewust gekozen, mede op verzoek van jongens en meisjes uit onze kerken. Inmiddels zijn drie weekenden achter de rug en moet een vierde (extra) weekend nog worden gehouden.

Spreeken over sexualiteit is niet zo gemakkelijk. Daarom hebben we bij het begin van de weekends geluisterd naar Psalm 14. In deze psalm wordt ons getekend een samenleving zonder God. Niemand is er die goed doet! Zo is het door de zonde geworden. Naar God wordt niet meer gevraagd.

En toch, ondanks dat, blijft God naar de mensen kijken. Dat staat ook in deze psalm. God blijft naar de mensen kijken of er soms toch nog één is die God zoekt en naar Hem vraagt,

Aan de ene kant dus de klacht: er is niemand die goed doet. Aan de andere kant het vaste geloof dat God naar de mensen kijken blijft, naar hen omziet, om hen te antwoorden als ze Hem vragen stellen.

In verband met het onderwerp werd in het openingswoord o.a. het volgende gezegd:

„k Geloof dat het goed is elkaar hierop te wijzen voordat we aan het werk gaan. We gaan praten over sexualiteit; we gaan praten over ons zelf, over iets dat ons, samen, eigen is.

Sex is overal. Dat was de titel van een voorlichtingsfilm die een jaar of tien geleden voor militairen werd gemaakt.

Inderdaad: sex is overal.

Om je heen, bij je zelf.

Op straat in de etalages van de sexboetieks en in de vitrines van de bioscopen, op school als je met je vrienden en vriendinnen praat, op je kamer als je alleen bent met je zelf, je gedachten en verlangens. Sex is overal.

En God kijkt naar de mensen-kinderen of er mensen zijn die naar Hem vragen, die Hem zoeken, ook als het gaat over de beleving van de sexualiteit.

De dwaas zegt in zijn hart dat er géén God is. Zo iemand moet zijn vragen dus zelf oplossen. En de satan wil dat er niemand oprecht handelt.

De rechtvaardige zoekt zijn toevlucht bij de Heer.

Aan ons is de beslissing wat we willen.

Verder ben ik van mening dat ons beroep op de billijkheid goed was. Naar het Evangelie. Waarom vechten partijen van een gescheurde kerk meestal over het recht? Waarom procederen zij vaak bij de wereldlijke rechter? Als één partij naar de rechter loopt dan zal de andere partij wel moeten procederen. Maar ik meen, dat het onchristelijk is er aan te beginnen. Het is haast niet te geloven, maar als ik het wel heb loopt er in 1977 nog een proces naar aanleiding van de gebeurtenissen van 1967!

Nu, in dit artikel voeg ik er nog dit aan toe. De synodale kerkeraad meende niet te moeten rekenen met de gemeenteleden. Zij sprake alleen over één lid van de kerkeraad, dat zogenaamd was uitgetreden. Het zal mogelijk wel naar gereformeerd kerkrecht zijn, dat alleen met de kerkeraad en niet met de leden wordt gerekend. Maar kerkrecht of geen kerkrecht, het is niet in overeenstemming met de plaats, die de gelovigen in de gemeente hebben. Volgens de leer van de Here. Zoals we die vinden in het Evangelie en in de brieven. Eigenlijk in heel de Schrift.

Wat het Evangelie betreft wil ik alleen maar herinneren aan het woord van de Here Jezus in Matth. 23:8 vv.: „Gij zult u niet rabbi laten noemen; want één is uw Meester en gij zijt allen broeders. En gij zult op aarde niemand uw vader noemen, want één is uw Vader, Hij die in de hemelen is. Laat u ook geen leidslieden noemen, want één in uw Leidsman, de Christus. Maar wie de grootste onder u is, zal uw dienaar zijn.

Al wie zichzelf zal verhogen, zal vernederd worden en al wie zichzelf zal vernederen, zal verhoogd worden."

Wat de brieven betreft — ik bedoel vanzelf de brieven der apostelen in het N.T. — die zijn gericht aan „alle heiligen", die hier en daar zijn. In de brief aan de Filippenzen staat er bij: „met hun opzieners en diaconen". Niet „boven", natuurlijk ook niet „onder", maar „met", „samen met". Ze zijn gericht tot alle broeders en zusters. Alle gemeenteleden. Alle gelovigen hebben de zalving met de Heilige Geest. Allen ontvangen gaven, klein of groot. Allen moeten samen overleggen, wat de wil van God is. Allen weerkaatsen de heerlijkheid van Christus. Laten

Het kan gemakkelijk zijn om te zeggen dat er geen God is. Dan hoeft je ook geen rekening met Hem te houden. Maar God blijft ook als je dat zegt naar je kijken."

Vanuit het geloof dat God antwoorden geeft, ook als het gaat over seksuele vragen, hebben we tijdens de weekends gezocht naar die antwoorden.

Een enquête

Toen in het begin van dit jaar besloten werd op de weekends te spreken over sexualiteit, kwam de gedachte op vooral in een aantal gemeenten onder catechisanten een enquête te houden over dit onderwerp. Met veel zorg is een enquêteformulier samengesteld met vragen over a) kennis omtrent sexualiteit, b) meningen over sexualiteit en c) seksueel gedrag. Een aantal vragen werd letterlijk overgenomen uit andere enquêtes, o.a. de N.C.R.V.-enquête van 1974 (zie boek Drs G. C. de Haas, De jeugd van tegenwoordig). We waren ons er van bewust, dat het houden van deze enquête wel eens weerstanden zou kunnen oproepen, niet bij de jongelui zelf, maar bij ouderen. Deze weerstanden zijn inderdaad gebleken, helaas. Terwijl jongens en meisjes blij zijn met een eerlijk en open gesprek over allerlei seksuele vragen, sluiten veel ouderen hun ogen hiervoor en doen net of hun neus bloedt. We zijn echter dankbaar voor de spontane mede-

werking van een aantal predikanten. De resultaten van de gehouden enquête zullen worden gepubliceerd in een brochure waarin tevens de behandelde stof van de weekends is opgenomen.

Een EO-programma over sexualiteit

Ook de E.O. hoopt in het jongerenprogramma Ronduit (elke maandagavond om 7 uur!) aandacht aan dit onderwerp te schenken. Er wordt thans gewerkt aan een programma, waarin een aantal jongens en meisjes aan het woord zullen komen, terwijl tevens gedeelten van discussies van het weekend in 's-Gravenzande (2-4 september) zullen worden uitgezonden. Voor belangstellenden volgen hier de data van de uitzendingen: 24 en 31 oktober, 7 en 14 november.

Tenslotte

Tot slot van dit verhaal nog dit: ook sexualiteit heeft te maken met ons geloof in God. Sex is overal, zeker. Maar sexualiteit gaat verder. Laten de ouderen de vragen niet uit de weg gaan, uit verlegenheid of uit schijnheiligheid. En laten ouders niet te gauw denken: „mijn kind doet dat of dat niet". Ze kunnen zich vergissen, dat is intussen wel gebleken. Maar het zou wel eens zo kunnen zijn, dat kinderen bepaalde dingen doen omdat hun ouders nooit met hen gesproken hebben... Ook dat is intussen gebleken.

we bij het lezen van de Schriften er maar eens op letten, hoe vaak de uitdrukkingen wel voorkomen: wij allen, gij allen enz. In de gemeente mogen geen „Geestelijken en leken” zijn. Dat mogen voorgangers en „gewone” gemeenteleden bedenken. En in praktijk brengen.

Het is niet alleen de schuld van kerkeraden, dominees, afgevaardigden naar de zogenaamde meerdere vergaderingen, synodeleden, professoren, prominenten, voorzitters en secretarissen-generaal enz. enz., dat zij — althans sommigen van hen — grote macht zich toeëigenen en een grote mond opzetten. Alles namens de Kerk of kerken zogenaamd. Dat is even goed de schuld van de kerkleden, die dit graag zo hebben of in meerderheid er maar het zwijgen toe doen. Alle leden van de gemeente behoorden mondig te zijn. Maar zij tonen dit in de praktijk meestal niet. Pausen, met- of zonder naam, hebben vaak in de Kerk een grote rol gespeeld. Mogelijk veel goeds gedaan, maar ook grote verwoestingen aangericht.

In een levende gemeente mag en zal geen dominocratie voorkomen. In een verband van levende gemeenten mag en zal geen synodocratie een kans hebben. Als deze gevaren van machtsvorming in de kerken voorkomen — en die gevaren zijn er altijd weer — dan zullen levende gemeenten zich aan die machten niet onderwerpen. Omdat de Heer der kerken dat niet wil. Daarom haalde ik aan hoe het was in 1946.

Kerknieuws

Ds J. F. van Hulsteyn JFzn. — Ds van Hulsteyn is D.V. zondag 30 oktober a.s. 45 jaar predikant. Hij werd 13 december 1906 geboren en heeft achtereenvolgens de kerk van Slikkerveer en die van Nieuwendam/Amsterdam-Noord alsook die van Oostzaan gediend. Op 1 januari 1972 werd Ds van Hulsteyn geministreerd en vestigde hij zich te Hollandse Rading.

Zoetermeer — Bevestiging en intriede drs L. F. Sawyer — Op zondagmorgen 23 oktober jl. werd drs L. F. Sawyer in een dienst des Woords bevestigd in het ambt van Denaar des Woords in de gemeente des Heren te Zoetermeer door ds W. Vis uit Kampen. Ds Vis had als tekst 1 Petrus 5:1-5, naar aanleiding waarvan hij de gemeente voorhield wat de HEERE zegt over de verhouding tussen de ambtsdragers en de gemeente. 's Middags verbond ds Sawyer zich aan de gemeente met het bedienen van het Woord naar aanleiding van 1 Cor. 1:18-25 „De dwaasheid van het Kruis”, waarbij hij achtereenvolgens stilstond bij de dwaasheid van de wereldse wijsheid en de Wijsheid van de Goddelijke dwaasheid. Voor de gemeente van Zoetermeer, die sedert de vrijmaking (1944-1945) vacant is geweest en in ds Sawyer sedertdien haar eerste eigen dienaar des Woords ontving, was het een blijde dag.

Adressen

Den Helder — wijziging telefoonnummers: Ds R. Brands, nu: 02230-31883. Contactadres Bijbelkring Hananja: J. v.

d. Vliet, nu: 02230-30125. Contactadres Bijbelkring Ezra: F. v. Egmond, nu: 02230-30365.

Wat de overige adressen, die in het nieuwe Informatieboekje vermeld staan, betreft, zijn de telefoonnummers alle onveranderd gebleven!

COGMA-nieuws

De eerstvolgende reis naar de Bondsrepubliek komt al weer binnen het gezichtsveld. Deze reis is gepland van vrijdag 11 november tot en met woensdag 16 november 1977.

De reis zal ditmaal gemaakt worden door het navolgende team:

Ds A. Bakker, Chr. Geref. predikant te Hengelo (O.).

Ds A. Beeftink, Vrijgem. Geref. predikant (b.v.) te Neede.

Br. G. J. Bonder, ouderling Chr. Geref. Kerk te Enschede-West.

Br. M. Landman, ouderling Vrijgem. Geref. Kerk b.v. te Apeldoorn.

De broeders ouderlingen maken deze reis tevens als COGMA-bestuursleden.

Ds A. Beeftink hoopt op zondag 13 november 1977 het Woord te bedienen in een kerkdienst in het Nederlandse garnizoen te Bergen-Hohne. Deze kerkdienst wordt belegd in het P.M.C. „Baan 41” aldaar.

Dank zij de welwillende medewerking van de kerkeraad aldaar is het mogelijk om ook op deze wijze bekendheid aan ons werk te geven.

Voor Ds A. Bakker werd ditmaal geen preekplaats gezocht. Dit om reden in het gezin Ds A. Bakker omstreeks genoemde tijd een blijde gebeurtenis hoopt plaats te vinden. Om deze reden leek het ons beter Ds A. Bakker niet te binden aan een predikbeurt.

Het reis-team hoopt gedurende de reis natuurlijk zoveel mogelijk broeders en zusters aan te treffen. Ook de dpl. militairen (die het nog al eens laten afweten) worden op de aankondigde tijden in de militaire tehuizen verwacht.

Alle gezinnen en overige militairen ontvangen tijdig bericht omtrent datum en uur van de komst.

We vragen begrip voor het feit, dat alle bezoeken niet tijdens de avonduren afgelegd kunnen worden. Probeer daarom zoveel mogelijk u in het bestaande schema in te voegen.

Nieuws uit breder kring

Centrum
voor Reformatorische Wijsbegeerte
Postbus 149, Maarssen,
tel. 03465-67213; b.g.g. 65358

CRW-NAJAARS-KONGRES 1977

Op zaterdag 5 nov. a.s. belegt het Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte een kongres over „Filosofie en maatschappijleer op de christelijke school”.

Doel van het kongres is om stil te staan bij de vragen en ontwikkelingen rond de vakken filosofie en maatschappijleer in het middelbaar- en hoger-beroeps-onderwijs:

— wat voor inhoud (en vorm) geef je als christen-docent aan een vak als „maatschappijleer”?

— wát te zeggen van het onlangs gepubliceerde door het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen rapport „Maatschappijleer op orde”?

— hoe stel je je als christen-ouder of als leerling op tegenover zulke vakken als filosofie en maatschappijleer?

Spreekers:

— prof. dr A. Troost, hoogleraar sociale en wijsgerige ethiek aan de Vrije Universiteit;

— F. Cupido, docent filosofie aan de Geref. Soc. Academie te Ede, leraar maatschappijleer aan het Koningin Wilhelmina College te Culemborg;

— drs H. G. Leih, leraar geschiedenis aan het Johannes Calvinlyceum te Kampen;

— drs K. Veling, adjunct-direkteur en docent filosofie van de Gereformeerde Sociale Academie te Zwolle.

Bestemd voor: docenten in genoemde vakken, ouders van leerlingen die filosofie-onderwijs en/of maatschappijleer ontvangen, deze leerlingen zelf, leden van schoolbesturen, overheidsfunctionarissen belast met vormgeving en/of inhoudsbepaling van het onderwijs, e.d. Plaats: Maarssenbroek, kerkgebouw „de Ark”, Duivenkamp 844 (goed bereikbaar per trein en per auto).

Deelname: f 20,— p.p., koffie en kongresmateriaal inbegrepen (f 25,— p.p. inkl. lunchpakket).

Informatie: Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Postbus 149, Maarssen (03465-67213, b.g.g. 65358).

Opgave: Door overmaking van f 20,— (of f 25,—, inkl. lunchpakket) op giro 30037 t.n.v. CRW, Maarssen.

Ruime gelegenheid tot onderlinge discussie.

Royaal voorziene boekentafel met van belang zijnde lektuur aanwezig!

PLAATS UW FAMILIEBERICHTEN IN DIT BLAD!

ABONNEMENTEN- ADMINISTRATIE

Met ingang van 8 november a.s. wordt het adres voor de abonnementen-administratie gewijzigd in: Kon. Wilhelminalaan 38, LEERSUM.
Tel. 03434-4288.

KURSUSSEN

Gedurende dit kursusjaar 77/78 biedt het Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte te Maarssen een drietal wijsgerige kursussen aan.

1. Filosofie en christelijke gemeente
docent: drs G. Groenewoud, Maarssenbroek.
2. Inleiding in de reformatorische wijsbegeerte
docent: drs P. Blokhuis, Baambrugge.
3. Filosofie en samenleving
docent: ir. J. G. Bok, Veldhoven.

De kursussen vinden telkens op zaterdag plaats van 10.00 uur tot ca. 15.00 uur op de data: 29 okt. 77, 10 dec. 77, 21 jan. 78, 4 mrt 78, 15 april 78, 27 mei 78.

Plaats: „de Ark”, Duivenkamp 844, Maarssenbroek (goed bereikbaar per trein en per auto).

Kosten: f 70,— een volledige cursus.
(f 12,50 voor één enkele kursusedag; in beperkte mate toegestaan).

Informatie/opgave: Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Postbus 149, Maarssen, tel. 03465-67213, b.g.g. 65358) Studieprogramma's worden op aanvraag gratis toegezonden.

WELK MEISJE (plm. 20 jr.)

wil met ons gezin (kinderen van 7, 4 en 1 jaar)

voor 3 tot 6 maanden
mee naar Lausanne

(Frans-talig deel van Zwitserland) op au pair-basis.

Vertrek eind december.

Brieven en nadere inlichtingen: Fam. Van Oord, Willem van Abcoudeelaan 36a, Driebergen, tel. (03438) 5151.

Drukkerij „Steenbergen”

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerwerk

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker; Drs H. de Jong; Mr. dr J. Meulink; D. W. L. Milo; Ds E. R. Postma; Ds H. Smit
Adres van de Redactie:
Ds K. Muller, Riouwstraat 59, 1521 SC - Wormerveer
Tel. 075-282589.

Adres voor de rubriek Kerknieuws:
Ds O. Mooiweer, Volksparksingel 45, Enschede, tel. 053-310259

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nooitgedacht 3, Zeist, tel. 03404 - 12452.
Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Merelhoven 273, Capelle a/d IJssel, tel. 010-504178

Abonnementsprijs:

f 35,— per jaar of f 18,50 per halfjaar.
Buitenland f 45,— per jaar of f 60,— per luchtpost.
Giro 40 49 45.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 dec. eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.